

РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

GENDER POLICY REALIZATION IN MODERN MILITARY EDUCATION INSTITUTIONS

Стаття присвячена питанню реалізації гендерної політики в сучасних військових закладах освіти. Визначається поняття гендерної політики, гендерної рівності й гендерної асиметрії. Висвітлюється порівняльний аналіз особистісних характеристик військовослужбовців – чоловіків і жінок, наводиться низка заходів щодо забезпечення гендерної рівності військовослужбовців. Звертається увага на приховані дискурси освітнього простору в гендерній площині. Надано рекомендації щодо впровадження позитивного досвіду з розв'язання гендерних питань.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна асиметрія, гендерні стереотипи, гендерне виховання, військова освіта.

Статья посвящена вопросу реализации гендерной политики в современных военных учебных заведениях. Определяется понятие гендерной политики, гендерного равенства и гендерной асимметрии. Освещается сравнительный анализ личностных характеристик военнослужащих – мужчин и женщин, приводится ряд мер по обеспечению гендерного равенства военнослужащих.

Обращается внимание на скрытые дискурсы образовательного пространства в гендерной плоскости. Предлагаются рекомендации по внедрению положительного опыта по решению гендерных вопросов.

Ключевые слова: гендерное равенство, гендерная асимметрия, гендерные стереотипы, гендерное воспитание, военное образование.

The article is devoted to the issue of the realization of gender policy in modern military educational institutions. The concept of gender policy, gender equality and gender asymmetry is defined. A comparative analysis of personal characteristics of military men and women is highlighted; a number of measures are provided to ensure gender equality of servicemen. Attention is paid to the hidden discourses of the educational space in the gender plane. Recommendations on the implementation of positive experiences on gender issues are suggested.

Key words: gender equality, gender asymmetry, gender stereotypes, gender education, military education.

УДК 37.211.24

Березнева І.М.,
старший викладач
кафедри іноземних мов
Національної академії
Національної гвардії України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Важливим напрямом державної соціальної політики в сучасних умовах є забезпечення рівних прав чоловіків і жінок у всіх сферах суспільного життя. Завдяки цьому в сучасному суспільстві жінки беруть активну участь у політичній, економічній, соціальній сферах життя держави, мають усі можливості успішно само реалізовуватися в обраному ними професійному напрямку діяльності. Щодо інтеграції гендерної проблематики в професійній підготовці зайнятість жінок професійною діяльністю стрімко зростала протягом ХХ ст., продовжується ця тенденція й сьогодні. Упровадження гендерної рівності у військових інституціях означає поєднання досвіду, знань та інтересів жінок і чоловіків.

Мета гендерної рівності полягає не в тому, щоби прирівняти жінок до чоловіків, а в тому, щоби наділити їхнє життя можливостями й шансами, які будуть рівними і зберігатимуться такими. Значне місце у трансформації чинної системи гендерних відносин, формуванні егалітарної свідомості молодого покоління належать освіті. Саме освіта як один із найважливіших соціальних інститутів, що виконують функції передачі та поширення знань, умінь, цінностей і норм від одного покоління до іншого через інтеграцію гендерних підходів у навчальний процес, спроможна закласти основи для становлення суспільної гендерної культури, наголошує директор Інституту інноваційних тех-

нологій і змісту освіти К. Лемківський. У сучасних умовах неможливо ставитись до особистості без урахування соціокультурних особливостей статі. З'являється новий категоріальний апарат, що містить терміни з ключовим словом «гендер», які дають змогу більш повно вивчити особистість і її особливості.

Гендер – один із базових вимірів соціальної структури суспільства, який разом з іншими соціально-демографічними та культурними характеристиками (раса, клас, вік) організує соціальну систему. Соціальне відтворення гендерної свідомості на рівні індивідів підтримує соціально-рольовий статус особистості, який визначає соціальні можливості в освіті, професійній діяльності, суспільному виробництві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом гендерні дослідження стали невід'ємною частиною педагогічної науки, а гендерна проблематика відокремлюється в різних галузях педагогіки. Виникнення цього нового напрямку пов'язане з посиленням протиріччя між відтворенням патріархальних стереотипів у взаємодії статей і реальними трансформаціями гендерних відносин у сучасному українському суспільстві.

Важливий внесок у розроблення концепції гендерного підходу в педагогічній освіті зробили О. Вороніна (проблеми розроблення теорії та методології гендерних досліджень, визначення

їх місця в системі підготовки студентів), Л. Штильова (розроблення методичних програм для вчителів з питань упровадження гендерної освіти й виховання в середній школі), І. Кльоцина (шляхи гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей, розроблення практикуму з гендерної проблематики для студентів з метою гендерних стереотипів), О. Андрощук, В. Гайденко, О. Грунтковський та інші. Гендерний підхід під час підготовки майбутніх учителів урахований у роботах С. Матюшкової, Н. Гендерник, Л. Шолохової, М. Поливянної, О. Шнирової.

Мета статті – розглянути питання реалізації гендерної політики в сучасних військових закладах освіти; визначити поняття гендерної політики, гендерної рівності й гендерної асиметрії; висвітлити порівняльний аналіз особистісних характеристик військовослужбовців – чоловіків і жінок; навести низку заходів щодо забезпечення гендерної рівності військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Фахівці, які займаються гендерними дослідженнями, поки що не опрацювали єдиного визначення гендерної педагогіки, але найпоширенішими в науковому середовищі є такі:

– гендерна педагогіка – це педагогічна система, яка враховує волевиявлення двох соціальних статей – жінок і чоловіків – у громадянському суспільстві як рівних у можливостях і правах з урахуванням їхніх гендерних інтересів і потреб;

– гендерна педагогіка – це сукупність підходів, спрямованих на створення комфортних умов у школі для соціалізації дітей, важливим складником якої є гендерізація дитини як хлопчика чи дівчинки.

Методологічною освітою гендерного виміру в освіті є:

– аксіологія як філософське вчення про матеріальні, культурні, духовні, моральні та психологічні цінності особистості, систему педагогічних поглядів, основу на розумінні цінності особистості, людського життя, виховання й навчання, педагогічної діяльності й освіти;

– культурно-історична теорія розвитку особистості, що визнає першість соціального над натурально-біологічним у психічному розвитку людини;

– постмодерністські ідеї про конструктивістську природу культури, соціально-конструктивістську природу людського знання й досвіду, статево належність і сексуальність людини;

– навчання про андрогінію як умову ефективного розвитку та самореалізації особистості;

– педагогічна антропологія як філософська база виховання; дослідження соціологів про гендерну ідентичність як базову структуру особистості на всіх етапах її розвитку.

Предметом гендерної педагогіки є корекція процесу соціалізації молоді залежно від статі від-

повідно до соціально-економічних вимог. Розроблення теорії гендерної освіти та виховання має такі напрями:

– дослідження педагогічних аспектів процесу гендерної соціалізації дівчаток і хлопчиків як суб'єктів шкільного виховання, визначення впливу батьків, однолітків, педагогів, навчальної літератури на формування гендерної ідентичності індивідів обох статей;

– виявлення закономірностей педагогічного впливу вчителів на гендерну ідентичність учнів для створення відповідного середовища для самореалізації індивідуальних можливостей учнів.

Метою гендерного виховання є створення умов для формування егалітарної свідомості, вільної від гендерних стереотипів і відповідальної за свої міжособистісні взаємини в соціумі. Гендерне виховання конструюється на основі аналізу моделей гендерних взаємовідносин, що розвиваються і трансформуються в суспільстві. Гендерне виховання виходить із того, що людина – не абстрактна нейтральна цілісність, а жінка та чоловік у їхній рівноправності, самовираженні й самоствердженні, що є найважливішим із соціальних орієнтирів у всіх сферах життя демократичного суспільства.

Гендерне виховання – це цілеспрямований, організований і керований процес формування соціокультурних механізмів конструювання чоловічих і жіночих ролей, поведінки, діяльності та психологічних характеристик особистості, запропонованих суспільством своїм громадянам залежно від їхньої біологічної статі. Гендерне виховання особистості здійснюється під впливом родини, освіти, засобів масової інформації, релігії, мистецтва, мови, правової та державної політики. Застосування гендерного підходу у формуванні гармонійно розвиненої особистості пропонує новий спосіб пізнання дійсності, в якому відсутня нерівність та ієрархія «чоловічого» й «жіночого».

Однією з визначальних є категорія гендерної освіти. Через гендерну освіту здійснюється процес формування егалітарної свідомості особистості в системі соціокультурних взаємозв'язків на паритетних засадах. Саме гендерна освіта сприяє викоріненню біодетерміністських уявлень про сутність «жіночого» й «чоловічого», вивченню природи статево-рольових стереотипів.

Фахівці, і серед них чимало педагогів, приділили багато уваги становленню такого поняття, як гендерна освіта. Так, В. Кравець визначає гендерну освіту як процес засвоєння знань про психосексуальну культуру, що включає гендерну просвіту, пропаганду й самоосвіту. І. Кльоцина виділяє гендерний підхід в освіті як засіб пізнання дійсності, де протидія та нерівність чоловічих і жіночих рис особистості, її мислення, особливості поведінки закріплюють зв'язок між біологічною статтю й

досягненнями в соціальному житті. О. Шнирова підкреслює, що гендерна освіта є часткою освіти загалом, призначенням якої є розповсюдження знань про специфічний добір культурних характеристик, що визначають соціальну поведінку жінок і чоловіків і взаємини між ними. На сучасному етапі розвитку освіти стає нагальним формування гендерної культури особистості як невід'ємної частини гендерної соціалізації курсантів. Реалізація цього завдання потребує великих зусиль, оскільки школа та вчителі залишаються глобальними носіями традиційних патріархальних уявлень про роль і місце чоловіків і жінок у суспільстві. Школа через підручники, педагогічне спілкування і традиційну систему виховання відтворює та породжує гендерні стереотипи, що не відповідають об'єктивним реаліям світу і стають перешкодою для ефективного розвитку суспільства. Упровадження гендерних підходів у процес підготовки майбутніх учителів – основа для вдосконалення їхнього професіоналізму та всебічного особистісного розвитку як активних суб'єктів соціального життя.

Ефективність гендерного виховання зумовлюється методами його впровадження. У національній вищій школі накопичено значний досвід з розроблення й упровадження в навчальний процес технологій, форм і методів викладання, що стали вже традиційними: лекцій, семінарів, диспутів, бесід, самостійної роботи з підручником, написання рефератів, підготовки доповідей тощо. Використання потенціалу цих форм і методів для реалізації завдань гендерного виховання має багато позитивного: дає змогу акцентувати увагу студентів на ключових аспектах теми, знайти з різними концепціями та підходами до проблеми, робити загальні висновки. Однак традиційні методи слабо орієновані на активну взаємодію курсанта з викладачем, дискусії курсантів між собою, самостійне прийняття рішень, що може бути вирішальною передумовою формування їхнього гендерного складника у вищій школі, пріоритетну роль у гендерному вихованні повинні відігравати сучасні технології навчання, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення, будуються на основі багатобічної взаємодії. До сучасних технологій навчання належать різноманітні види дискусій (дискусія-симпозіум, «концентричне коло»), ситуаційно-рольові ігри, драматизації, «мозкові атаки», інтелектуальні аукціони, метод аналізу проблемної ситуації. Важливе місце посідають проектні технології: організація різноманітних проектів і кампаній, підготовка презентацій і проведення конференцій.

Застосування наведених форм і методів гендерної освіти й виховання сприяє формуванню в слухачів поведінкових норм, що включають уміння аналізувати, ставити запитання, давати відповіді, критично та всебічно розглядати проблему,

роботи висновки, адаптуватись до нових соціальних умов, захищати свої інтереси, поважати інтереси й права інших.

Цінностями гендерної культури (знання, уміння, навички вихованців) є такі:

- гендерна грамотність як система отримання необхідних знань у сфері гендерних досліджень;
- сформована мотивація до рівноправної участі чоловіків і жінок у суспільному житті й реалізації своїх гендерних прав і свобод;
- гендерна самоосвіта як набуття власного досвіду з гендерної збалансованості;
- гендерна чуйність як здатність особистості усвідомлювати й моделювати вплив соціального середовища, реагувати на прояви сексизму;
- повага до особливостей та індивідуальних проявів особистості незалежно від її статі.

Формування гендерної культури в майбутніх військових значною мірою пов'язане з отриманням гендерної освіти. Усунення наявних стереотипних уявлень про підлегле становище жінок і домінування чоловіків є одним із постулатів гендерного виховання, головним призначенням якого є формування активної життєвої позиції членів суспільства щодо забезпечення гендерної рівноправності.

До механізмів реконструкції гендерних стереотипів у системі вищої освіти належать:

- включення тематики гендерних досліджень до навчальних програм вищих навчальних закладів;
- розроблення навчальних курсів, окремих модулів, здійснення навчально-методичного забезпечення підготовки та перепідготовки викладачів;
- вивчення міжнародного досвіду з упровадження гендерної освіти та його використання вітчизняними освітніми закладами;
- залучення громадських організацій до співробітництва й поширення гендерних підходів у навчальному процесі вищої школи;
- проведення широкого обговорення в засобах масової інформації, на наукових конференціях, «круглих» столах проблем гендерної освіти в суспільстві.

Під час організації колективних заходів викладачу бажано провести діагностику рівня сформованості гендерних стереотипів у курсантських групах. Залежно від її результатів вибираються форми та методи гендерного виховання.

Механізм діагностики складається з двох етапів:

- виявлення гендерної ідентичності курсантів (психологічні тести з виявлення фемінінності й маскулінності);
- дослідження внутрішнього сприйняття та осмислення своєї соціостатевої ролі в колективі (розроблення гендерної біографії, ситуаційні завдання, рольові ігри).

Оцінювання гендерної ідентичності курсантів має на меті виявлення особистістю рівня ототожнення власної біологічної статі в поєднанні з формами «жіночої» та «чоловічої» поведінки, яка спирається на чинну в суспільстві гендерну ідеологію.

Для аналізу впливу гендерної ідентичності на процес соціалізації особистості можна використовувати Фрайсбурзький особистісний опитувальник і методика С. Бем, комбінація яких дає змогу отримати найбільш точний результат. Серед методик вивчення фемінінності й маскуліності шкала Фрайбурзького особистісного опитувальника (FPI) є найвідомішою. В опитувальнику наводиться перелік чотирнадцяти визначень гендерних фемінінного й маскулінного типів поведінки особистості. Ця методика дає можливість швидко виявити психологічні акценти статі, але не завжди чітко розділяє гендерні ознаки. Методика С. Бем визначає рівень фемінінності, маскуліності й андрогінності, складається із 60 якостей оцінки психічних особливостей особистості. Результат визначається за математичною формулою, але тест довгий і складний у підрахуванні. Після проведення діагностики за цими методами викладач може диференціювати курсантський колектив за гендерними ознаками. Його роль як вихователя полягає в роз'ясненні дії психологічних бар'єрів та обмежень, які накладають стереотипне сприйняття гендерних ролей.

Висновки. Отже, можна засвідчити необхідність активніше займатися гендерними дослідженнями саме у сфері гендерної педагогіки. Подолання гендерної асиметрії в суспільстві має починатися зі школи, а продовжуватися у вищих навчальних закладах. Виховання й навчання чоловіків і жінок має будуватися на забезпеченні

рівних можливостей і формуванні в молодого покоління впевненості в наявності вільного вибору будь-якої професії й досягненні поставленої мети за допомогою своїх умінь і здібностей незалежно від статевої належності. Значних зусиль потребує подальше визначення можливостей щодо використання іноземного та вітчизняного досвіду в процесі навчання і практичній роботі педагогічних працівників для подолання гендерної асиметрії в системі освіти й військової освіти зокрема.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрощук О.Ю. Психологічні особливості соціалізації майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.09 / Національна академія Державної прикордонної служби України. Хмельницький, 2009. 217 с.
2. Гендерна педагогіка: хрестоматія / переклад з англ. В. Гайденко, А. Предборської; за ред. В. Гайденко. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 313 с.
3. Грунтковський О.Л., Жалюк С.М., Загривий С.В. Гендерна складова у процесі розвитку Збройних Сил України. *Крила України*. 16.03.2010. URL: http://www.sociocenter.vn.ua/untermenue.php?hp_id=9&m_id=60.
4. Емельяненко А.А. Гендерные особенности коммуникативной компетентности курсантов военных ВУЗов. *Современные проблемы науки и образования*. 2012. № 2. URL: www.science-education.ru/102-5767.
5. Плахотнік О. Гендерний вимір сучасної освіти: здобутки американських феміністично-педагогічних студій. *Американська філософія освіти очима українських дослідників*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 22 грудня 2005 р. Полтава: ПОІППО, 2005. С. 128–133.